

REFORMĀCIJA KĀ JAUNA IZPRATNE PAR BAZNĪCU

Valdis Tēraudkalns, *Dr. phil.*, LU Teoloģijas fakultātes profesors baznīcas un reliģiju vēsturē. Galvenās pētniecības jomas – politika un teoloģija, kristietības vēsture Latvijā un citur Eiropā 19. un 20. gs., reliģija un dzimtes studijas.

Raksturvārdi: reformācija, ekumenisms, protestantisms.

Ievads

2017. gads bija reformācijas atceres gads, kad tika pieminēta šī nozīmīgā vēsturiskā fenomena piecsimtā gadadiena. Zemēs, kurās vēsturiski dominējis luterānisms, simboliskais atskaites punkts ir 1517. gada 31. oktobris, tomēr tā nav bijis vienmēr luterānisma vēsturē. Deviņdesmit piecu tēžu mītiskā piestiprināšana pie Vitenbergas baznīcas durvīm sākotnēji netika svinēta. Attēli, kuros Lutera tēlots, pieņaglojot tēzes pie baznīcas ieejas, vēl aizvien ir aprītē, taču vairums vēsturnieku mūsdienās neuzskata, ka tas ir reāli noticis. Jāņem arī vērā, ka reformācijas ir bijušas dažādas – ne tikai Lutera, bet arī Kalvina un Cvinglija radikālā reformācija, Anglijas reformācija, kuras pēcteči vēlākajos gadsimtos nereti pozicionējuši sevi kā īpašu reformācijas paveidu. Mūsdienās pētnieki ir paplašinājuši reformācijas hronoloģiskās robežas līdz 17. gs. un runā par “garo”

reformāciju. Reformācija tiek uzlūkota nevis kā dramatisks pārrāvums, bet kā viduslaiku beigu posma daļa.¹ Tāpat retāk tiek lietots jēdziens “kontrreformācija”, tā vietā runā par katoļu reformāciju, ar to apzīmējot dažādas reformu kustības, kas palika katolicisma ietvarā.

Kultūrvēsturnieks Pīters Bērks (*Peter Burke*) raksta par katoļu reformāciju un protestantu reformāciju kā hibridizāciju un dehibridizāciju – 16. gs. katolicismā un protestantismā bija gan mijiedarbības un vienotības meklējumu tendences, gan vēlme vilkt striktas robežas un vēršanās pret tautas reliģiozitātes izpausmēm.² Kopīgais ir īpaši būtisks mūsdienas ekumenisma kontekstā, kurā dominē vēlme meklēt izlīgumu, un doktrinālās atšķirības daudziem cilvēkiem vairs nav izšķirīgas. 2017. gadā veiktā aptauja ASV rāda, ka tikai 30% protestantu tic savulaik ļoti akcentētajiem reformācijas lozungiem “vienīgi ticība” un “vienīgi Raksti” un vairums (52%) aptaujāto

¹ Bagchi, Steinmetz 2004, 3.

² Burke 2016, 173–197.

protestantu uzskata, ka gan ticība, gan labie darbi ir vajadzīgi pestīšanai.³ Ekumeniskais dialogs iespaidoja veidus, kā reformācijas gadadiena tika svinēta 2017. gadā (nereti protestantiem kopā ar katoļiem) un kas tika saucīts (atcere/gadadiena, nevis jubileja). Pontifikālās kristiešu vienotības veicināšanas padomes publicētā materiālā, kas paredzēts Lūgšanu nedēļai par kristiešu vienotību 2017. gadā, teikts, ka, “nošķirot reformācijā polemiku no teoloģiskām atziņām, katoļi tagad spēj sadzirdēt Lutera mesto izaicinājumu mūsdienai”.⁴ Austrālijas luterāņu un katoļu baznīcu vadība kopīgā paziņojumā deklarēja, ka gadadienas svinībām ir trīs elementi: (1) pagātnes un ar to saistīto konfliktu seku apzināšanās; (2) pateicība par ievērojamiem uzlabojumiem katoļu un luterāņu attiecībās pēdējos gadu desmitos; (3) kopīga nākotnes ceļa apzināšanās.⁵ Šāda leksika atšķiras no Lutera valodas, kas pieļāva maz kompromisu ne tikai attiecībās ar katoļiem, bet arī ar citiem protestantiem. Piem., vērsoties pret “jūsmotājiem”, kuri aizstāvēja daudzveidību uzskatos (konkrēti par Svēto Vakarēdienu), Lutera rakstīja: “Nevienprātības aprēcībai noteikti ir jātiek novērstai, un visupirms jāpanāk vienprātība attiecībā uz vārdiem un izpratni.”⁶ 16. gs. gan protestanti, gan katoļi bija neiecietīgi pret citādības izpausmēm – jūdiem, musulmaņiem, par raganām uzskatītām sievietēm, reliģiskiem disidentiem. Inkvizīcija daudzās katoļu zemēs un Kalvina ideju ietekmē esošā Ženēvas pilsētas pārvalde bija vienprātis, ka Trīsvienības noliedzējs Mihaēls Servets (*Michael Servetus*) jāsadēdzina uz sārta. Par nāves soda izpildi iestājās arī prominentais luterāņu reformators Melanhtons (*Melanchton*).⁷

Šī raksta mērķis ir parādīt, kas, par spīti daudzveidībai, ir reformācijas atšķirīgais un īpašais devums kristietības vēsturē. Manuprāt, tas saistīts ar jaunu izpratni par baznīcas lomu cilvēka attiecībās ar Dievu.

³ Canta 2017.

⁴ Resources for the Week of Prayer for Christian Unity 2017.

⁵ Joint Lutheran Catholic Statement on the Reformation 2017.

⁶ Lutera 2011, 7.

⁷ MacCulloch 2003, 245.

Protestantu izpratne par baznīcu

Protestantiem baznīca primāri ir “svēto draudze”, kā tas formulēts Augsburgas ticības apliecībā (VII.1).⁸ Anglikāņu “39 artikuli” ir pārņēmuši šo formulējumu – “redzamā Kristus baznīca ir ticīgo draudze” (XIX).⁹ Gan “39 artikuli”, gan *Kopīgā lūgšanu grāmata* neizvērs un neaizstāv kādu vienu teoriju par garīgo amatu, un par šo tēmu tiek rakstīts ļoti maz.¹⁰ Reformātu “Desmit Bernes secinājumos” (1528), kuri publicēti pēc reformācijas laikam tipiska disputa Bernē starp katoļiem un protestantiem, ir teikts, ka “kristīgā baznīca, kuras vienīgais galva ir Kristus, ir dzimusi no Dieva vārda un paliek tajā”, tekstā nekas nav minēts par hierarhijas lomu vai baznīcu kā centralizētu struktūru.¹¹

Jau 1517. gadā Lutera, kas tolaik vēl galvenokārt vērsās tikai pret grēku atļaidēm un nevis pāvestu, vienā no savām 95 tēzēm rakstīja: “Ikviens patiess kristietis, vai viņš būtu dzīvs vai miris, ir visu Kristus un baznīcas dārgumu līdzmantinieks.”¹² Lutera uzskatīja, ka baznīca vienlaikus ir redzama un neredzama – redzama tāpēc, ka tajā notiek sludināšana un sakramentu izdalīšana, neredzama tāpēc, ka tā saistīta ar ticību un, kā Lutera saka viņam raksturīgajā sulīgajā valodā, “Dievs negrib, lai pasaule zinātu, kad viņš guļ ar savu līgavu”.¹³ Lutera akcentēja vispārējo visu priesterību, nenoliedzot, ka daži cilvēki tiek ordinēti sludināšanai un sakramentu sniegšanai. Ordinācija, viņaprāt, nav tikai paša cilvēka vai vietējās draudzes lēmums, bet attiecas uz visu baznīcu.

⁸ Augsburgas ticības apliecība.

⁹ Articles of Religion.

¹⁰ *Kopīgajā lūgšanu grāmatā*, ko daudzi anglikāņi uzskata par vienu no savas konfesionālās teoloģijas avotiem, ievietots katehisms, kurā apcerēti baušļi, Apustuļu ticības apliecība un mācība par diviem sakramentiem. Interesanti, ka Anglijas baznīcā lietotajā lūgšanu grāmatas versijā katehismā nav nekas teikts par baznīcu (sk. Book of Common Prayer). Izvērstāki skaidrojumi par baznīcu atrodami, piem., ASV Episkopālās baznīcas katehismā un Anglijas baznīcas revidētajā katehismā.

¹¹ Leith 1982, 129–130.

¹² Mārtiņa Lutera 95 tēzes.

¹³ Kärkkäinen 2002, 40.

Garīgajā kārtā (*sacri ordines*, latīņu val.) Luters ietvēra arī valdniekus un citus sekulāru amatu pildītājus, jo arī viņi ir Dieva aicināti.¹⁴

Lielajā katehismā Luters pasvītro ideju par baznīcu kā sadraudzi, kā sapulci – “mēs esam pieraduši pie vārdira *Kirche* (baznīca), ar ko vienkāršie cilvēki saprot nevis sapulcētus ļaudis, bet svētīto māju vai celtni. Patiesībā māju tikai tāpēc sauc par baznīcu, ka ļaudis tajā sapulcējas”.¹⁵ Šāds uzskats ved pie neizbēgamas eklesiālās pluralitātes – draudzes un to apvienības vieno kopīga pagātne, bet citādi tās var būt un realitātē ir pat ļoti atšķirīgas. Tā ir arī mūsdienu situācija – vienā konfesijā pastāv teoloģiski un liturģiski ļoti atšķirīgas draudzes un “atšķirību menedžments” ir tas, kas paņem lielu daļu konfesiju vadības darba laika. Britu teologs Kīts Vords (*Keith Ward*) uzskata, ka “protestantisms ir pamatos plurālistisks, atzīstot daudzas kristīgās sadraudzības izpausmes bez centrālas autoritātes. Tas ir pēc būtības daudzveidīgs, un tam loģiski nākas pieļaut dažādus veidus, kā saprast evaņģēliju un Bībeli, jo tas neatzīst nekādu autoritatīvu Bībeles skaidrotāju”.¹⁶ Taču viņš arī atzīst, ka praksē plurālisms nereti ir ticis apspiests un protestantisma novirzieni ir apkarējuši cits citu. Baznīcas autoritātes vietā protestantiskā ortodoksija nolika Bībeles autoritāti.

“Birģeru” reformācija, pie kuras pieder Lutera, Cvinglija un Kalvina vadītās reformācijas kustības, nebija radikāla un centās izvairīties no pārmaiņām, kuras varētu nest pārmērīgus satricinājumus sabiedrībā. Ja baznīca un tās hierarhija vairs nav obligāta starpniece starp cilvēku un Dievu, tad paveras telpa cilvēka paša meklējumiem un interpretācijām, arī ētikai, kura nemeklē reliģijā precīzu karti cilvēka rīcībai. Balstoties uz protestantisma mantojumu, pazīstamais 20. gs. teologs Dītrihs Bonhēfers (*Dietrich Bonhoeffer*) iestājās pret kristīgās ētikas universalizēšanu – “viena no lielākām morālistu naivitātēm, precīzāk, muļķībām ir [...] fikcija, ka katrā dzīves mirklī cilvēkam jāpieņem galīgs un mūžīgs lēmums un ka katrs šāds mirklis ir apzināta izvēle

starp labu un ļaunu. Morālisti pieņem, ka katrai cilvēka rīcībai iespējams piekārt skaidru norādi, uz kuras rakstīts tikai “atļauts” vai “neatļauts””.¹⁷

Vēsturnieks Daiarmeids Makalohs (*Diarmaid MacCulloch*) uzskata, ka izteikums “šeit es stāvu un citādi nevaru”, par spīti tam, ka Luters to, visticamāk, nav sacījis, labi raksturo reformācijas atstāto mantojumu: “Tu stāvi viens sava Dieva, sava likteņa (vai kā citādi tu to vēlies saukt) priekšā, un tev nepalīdz tradīcija. Tev jāatrod pašam savs modelis. Tā ir Rietumu privilēģija un dilemma.”¹⁸ Sociologs un teologs Pīters Bergers (*Peter Berger*), pārņemot filozofa un teologa Paula Tiliha (*Paul Tilih*) domas, uzskata, ka “protestantu princips *ipso facto* ir brīvības princips. Tā ir brīvība no jebkuras radītas reliģijas un kultūras formas”.¹⁹ Bergers nenoliedz struktūru lomu reliģijā, bet iebilst pret mēģinājumiem tās absolutizēt un aicina tās redzēt to vēsturiskajā situētībā. Jāpiebilst gan, ka tā bija neplānota brīvība, jo, kā šajā rakstā konstatēts iepriekš, agrīnais protestantisms, tāpat kā katolicisms, neizcēlās ar ticības brīvības aizstāvību.

Iepriekš sacītais gan nenozīmē, ka protestanti ir vienoti izpratnē par baznīcu. Protestantu eklesioloģijā iespējams izšķirt luterāņu, reformātu, brīvbaznīcu, pentakostu/harismātu eklesioloģijas (pēdējās minētās dažkārt tiek iekļautas brīvbaznīcu eklesioloģijā, tomēr pentakostu lielā skaita dēļ tās nodalāmas atsevišķi), tomēr arī tas nebūs precīzi.²⁰ Mūsdienu harismātiskās draudzes nereti ir pārņēmušas sociālo tīklu sabiedrības (*network society*, angļu val.) modeli, kuram ir pozitīva iezīme, – tas ir mazāk birokrātisks, spējīgs ātrāk mainīties nekā smagnējās, ar birokrātiju apaugušās “vecu” protestantu eklesiālās sistēmas. Negatīva iezīme ir harismātisko draudžu biežā atkarība no līderiem kā spēcīgām, iedvesmojošām personībām. Protestantu “augstbaznīciskā” spārna viedoklis tradicionāli ir tuvāks katoļu un pareizticīgo pozīcijai nekā to protestantu skatījums, kuri reformāciju redz kā Romas katoļu tradīcijas pārrāvumu. Pretstatā tam, piem.,

¹⁴ Repo 2016, 136.

¹⁵ Luters 1996, 89.

¹⁶ Ward 2007, 105.

¹⁷ Bonhoeffer 1962, 232.

¹⁸ MacCulloch 2016, 11.

¹⁹ Berger 2004, 141.

²⁰ Kärkkäinen 2002, 15–16.

baptisti tradicionāli ir aizstāvējuši vietējās draudzes autonomiju, pat neatkarību, lai gan baptismam vēsturiski nav sveša ideja par universālo baznīcu – angļu baptistu 1689. gada ticības apliecības nodaļa par baznīcu sākas ar paragrāfu par katolisko baznīcu, pie kuras “pieder visi izredzētie” (XXVI.1). Dokumentā arī teikts, ka “draudzēm savā starpā jāuztur sadraudzība mieram, augšanai mīlestībā un savstarpējai palīdzībai” (XXVI.14).²¹ Evaņģelikāli – starpkonfesionāla konservatīvo protestantu kustība, kurai ir saknes kontinentālās Eiropas piētismā un anglosakšu puritānismā, retāk nekā citi protestanti saista baznīcu ar kādām “objektīvām” iezīmēm (sakramenti, episkopāts u. tml.) un vairāk redz universālo baznīcu un atsevišķas draudzes kā misionārisma instrumentus, kā kopienas, kuras veido daudzu evaņģelikāļu izpratnē “atdzimuši” cilvēki, kurus vieno līdzīga reliģiska pieredze.²²

Konfesionāli eklesiālo identitāšu veidošanā svarīga nozīme ir vietējam kontekstam – Latvijā tā ir pareizticības un katolicisma ietekme uz luterānismu. Daļai luterāņu šīs konfesijas liekas idejiski tuvākas nekā par liberālu uzskatītais Rietumeiropas protestantisms. Citā zemē – Gruzijā – baptistiem ir bīskapa/arhibīskapa amats un viņi eksperimentē ar senāko konfesiju liturģijām, veidojot baptismu, kas viņu izpratnē atbilstu Gruzijas kultūrvidēi un vienlaikus būtu radikālās reformācijas ideju mūsdienīgs pārņēmējs (sieviešu ordinācija, iestāšanās par cilvēktiesībām u. c.). Šāda baptisma versija atšķiras no teoloģiski konservatīvā Krievijas vai ASV dienvidu štatu baptisma. Eklesioloģija, tāpat kā jebkura teoloģijas nozare, ir vienmēr kontekstuāla, un augoši globalizētajā pasaulē tā vēl mazāk nekā agrāk var balstīties uz universalizētiem, par neapšaubāmiem uzskatītiem pieņēmumiem. Baznīcas kā institūcijas saglabāšanai, līdz ar to arī konfesionālās identitātes “iekonservētai” saglabāšanai protestantismā nebūtu jābūt pašmērķim. M. Lutera 500 gadu jubilejai veltītā rakstu krājumā, kas savulaik izdots emigrācijā, latviešu teologs Visvaldis Klīve, kas vēlāk bija mācībspēks atjaunotajā LU Teoloģijas fakultātē, raksta: “Jautājums nav par to, vai

luterānisms pastāvēs, bet vai evaņģēlijs tiks pasludināts visām tautām.”²³ Ja baznīcai visu laiku jātop reformētai, tad skaidrs, ka tas attiecas arī uz eklesioloģiju.

Protestantu eklesioloģijas pamatprincipi globālā ekumeniskā un Latvijas kontekstā

Mūsdienās jaunus impulsus katoļu-protestantu dialogam par eklesioloģiju nesa Vatikāna II koncils, kas no jauna ieviesa ideju par visu ticīgo kopienu kā Dieva ļaudīm, atkāpjoties no pāvesta Pija X enciklikā *Vehementer Nos* (1906) teiktā, kur baznīca aprakstīta kā “nevienlīdzīga sabiedrība”, kuru veido divas cilvēku grupas – garīdzniecība un laji (pēdējiem nav citas funkcijas kā sekot, tāpat kā ganāmpulks seko ganiem).²⁴ Vatikāna II koncila dokumentos paustajā eklesioloģijā ir divas tendences – partikulārā/personāliskā, kuras izpratnē *koinonia* primāri ir sadraudzība, ko piedzīvo vietējā draudzē, un universālā, kas *koinonia* saista ar piedalīšanos dievišķajā ar sakramentu palīdzību.²⁵ Šīs tendences ir saistītas un tomēr ļauj katoļu teologiem, manevrējot starp hierarhijas viedokļiem, likt atšķirīgus akcentus. Pirms koncila vietējā draudze tika uztverta kā universālās baznīcas šūniņa, cieši saistot šo ideju ar uzskatu, ka vietējās draudzes priesteris ir vietējās “mistiskās miesas” galva. Pēckoncila laika teologi (Īvs Kongars (*Congar*), Karls Rāners (*Rahner*) u. c.) proponē mazāk hierarhisku modeli, kurā vietējā draudze ir universālās baznīcas aktualizācija, kopiena, kurā ir savstarpējs atbalsts, misionāras aktivitātes, kopīga lūgšanu dzīve.²⁶

Tomēr hierarhiskā sistēma un tās vainagojums – pāvestība – vēl aizvien katolicismā ir būtiskas. Vatikāna II koncila dekrēts par ekumenismu runā par reformāciju, kas turpinās (*Unitatis Redintegratio*, 6), tomēr dekrēts to saista nevis ar eklesiālām reformām, bet gan ar disciplināru problēmu risināšanu un doktrinālu normu formulēšanu (uzmanīgi piebilstot,

²³ Klīve 1983, 197.

²⁴ Vehementer Nos.

²⁵ Kärkkäinen 2002, 178.

²⁶ Coriden, 1997, 42–43.

²¹ The Baptist Confession of Faith, 1689.

²² Ellingsen 1988, 258–260.

ka “ticības depozīts” paliek neskartas).²⁷ Pārmetumi Rietumu baznīcām par aizraušanos ar institucionālismu ir izskanējuši pareizticībā. Kā atceras katoļu teologs Īvs Kongars (*Yves Congar*), kad pareizticīgo novērotājiem Vatikāna II koncilā Aleksandram Šmemanam (*Александр Шмеман*) un Nikosam Nisiotisam (*Nikos Nissiotis*) vaicāja viņu domas par koncila eklesioloģiju, viņi teica, ka uzrakstītu vienu nodaļu par Svēto Garu un vienu par kristīgo cilvēku, un tas arī viss.²⁸

Mūsdienu katolicismā gan ir dzirdamas teologu balsis, kuri kritizē tajā dominējošo pieeju. Edvards Šillebēks (*Edward Schillebeeckx*), kas Vatikāna II koncilā bija holandiešu bīskapu padomdevējs (taču neieguva oficiāla koncila eksperta (*peritus*) statusu, jo tika uzskatīts par pārāk liberālu), atsaucas uz Augustīnu, kurš, viņaprāt, lai gan atzina garīdznieka amata priesterisko raksturu, tomēr noliedza, ka garīdznieks ir starpnieks starp Kristu un cilvēkiem. Šillebēks atzīst, ka pretrunu starp ontoloģisku un funkcionālu izpratni par garīgo amatu var atrisināt ar pieņēmumu par kalpošanu baznīcā kā harismātisku amatu, t. i., “kopienas akceptētu funkciju kopienā. Tieši šajā aspektā tā ir Dieva dāvana”.²⁹ Vincents Donovan (*Vincent Donovan*), kas ilgi bija katoļu misionārs Āfrikā, aicina baznīcu apzināties tās uzturēto eklesiālo modeļu kultūrnosacītību – “ir daudz iemeslu uzskatīt, ka pašreizējais priesterības modelis, kas šobrīd ir vienīgais atzītais, ir kristietības kultūrinterpretācija. Viss likumu kopums, kas saistīts ar mūsdienu priesterību, ir izaudzis no kultūras vai kultūru konglomerāta, kas veido Rietumu pasauli”.³⁰

Ekumeniskajos dialogos jauns pavērsiens ir nevis izstrādāt vienu, visiem pieejamu modeli, bet drīzāk saprast, kas ir tas, no kā dialoga

partneres savstarpēji var mācīties. Tā nesēnā anglikāņu un Romas katoļu teoloģiskā dialoga dokumentā par eklesioloģiju (2017) atzīts, ka pārlicēģa centralizācija mazina kontekstualizācijas iespējas, savukārt pārlicēģa draudžu un to reģionālo struktūru autonomijas uzsvēršana ved pie fragmentācijas.³¹ Dokumentā arī godīgi minēta kritika, kas abās konfesijās izskanējusi par līdzšinējo ekumenisko dialogu.

Daļa ekumenisko dialogu ir ilustrācija tam, ka vēl aizvien pārāk liela vieta tiek ierādīta garīgajiem amatiem. Šāda tendence vērojama, piem., *Komūnija izaugsme* (*Communion in growth*, 2017) – somu luterāņu un katoļu teoloģiska dialoga dokumentā. Dokumenta sastādītāji uzskata, ka garīdzniecības un laju kalpošana “atšķiras viena no otras pēc būtības un ne tikai pēc pakāpes”.³² Šāda izpratne par garīgo amatu ir balstīta uz aristotelisma filozofiju un nevis uz Jaunajā Derībā atrodamo un no jūdaisma patapināto izpratni par draudžu vadību.

Mūsdienās ir mēģinājumi iziet no savstarpēji izslēdzošo pieeju strupceļa, piedāvājot citu skatījumu, – Kroātijā (mūsd. Horvātija) dzimušais teologs Mirosļavs Volfs (*Miroslav Volf*) uzskata, ka vienīgais baznīcas eksistences nosacījums ir Kristus klātbūtne kopienā. Baznīca ir nevis jebkura kopiena, bet tā, kas pulcējas Jēzus vārdā.³³ Šāds viedoklis ļauj kā baznīcu definēt arī kvēkerus un pestīšanas armiju – kristietības novirzienus, kuriem nav sakramentu un garīdzniecības.

Mūsdienās gan katoļu teologi, gan daļa protestantu teologu pasaulē baznīcu dēvē par sakramentu, kas ir problemātisks apzīmējums, jo pārspilē baznīcas kā institūcijas lomu. Ticības un kārtības (*Faith and Order*) konferencē Salamankā (Spānijā) 1973. gadā teologs Ernsts Kēzemans (*Ernst Käsemann*) kritizēja tā lietošanu, sakot, ka tas nivelē atšķirību starp Kristu un baznīcu, kā arī ignorē to, ka baznīcas vienīgā leģitīmā zīme ir Kristus krusts. Viņš arī pauda uzskatu, ka šis jēdziens ir neatbilstošs

²⁷ Unitatis Redintegratio.

²⁸ Congar 1965, 17–18. Pie sacītā gan jāpiebilst, ka pareizticība pati ir veidojusi varas izpausmēs Rietumu baznīcām līdzīgas hierarhiskas struktūras. Šmemanu un Nisiotisu daudzi pareizticīgie uzskata par modernistiem, un viņu uzskati, lai gan ekumeniskajā pasaulē labi pazīstami un daudz citēti, neatspoguļo situāciju un teoloģisko domu visā pareizticībā.

²⁹ Schillebeeckx 1985, 235.

³⁰ Donovan 2009, 120.

³¹ Walking Together on the Way: Learning to Be the Church – Local, Regional, Universal, 2017, 14.

³² Communion in Growth: Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry 2017, 88.

³³ Kärkkäinen 2002, 136–137.

apstākļos, kad vairums baznīcu vēl nav vienojušās dievgalda kopībā.³⁴

Debates par eklesioloģiju bija arī starpkaru Latvijas luterānismā, daļai teologu (Edgars Rumba) pārņemot no Skandināvijas garīgā amata pēctecības principu (apustuliskā sukcesija). Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas (LELB) bīskapu Kārli Irbi amatā 1922. gadā konsekkrēja Zviedrijas arhibīskaps Natans Sēderbloms (*Nathan Söderblom*), tomēr paliek atvērts jautājums par to, kādā mērā Irbem bija būtiska apustuliskā sukcesija kā teoloģisks koncepts. Dažus gadus pirms tam, būdams latviešu pagaidu konsistorijas prezidents Krievijā, viņš bija pret bīskapa titulu. Arī pēc ievēlēšanas viņam primāra bija bīskapa kā "mācītāju mācītāja" funkcija.³⁵ Iespējams, kontakti ar Skandināviju, bīskapa amata izveide, atsaukšanās uz sukcesiju bija saistīti ar norobežošanu no vāciskā mantojuma un jaunu sadarbības partneru meklēšanu. Mācītājs Pauls Rozenbergs sukcesiju uztvēra kā estētisku kategoriju – "no evaņģēliskā viedokļa nav nekā ko iebilst pret apustulisko sukcesiju kā pret skaistu baznīcas tradīciju, noraidot, protams, katoļu dogmatisko amata autoritātes viedokli".³⁶ Voldemārs Maldonis savā dogmatikas grāmatā par sukcesiju raksta: "Katoļiem īstais svētnieks ir priesteris, ne draudze. Pēdējā laikā vadonības princips pieraksta šo īpašību arī evaņģēlisko baznīcu vadītājiem. Tomēr luteriešu gars ir pārliecināts, ka šīs tiesības ir draudzes rokās."³⁷ Latvijā šīm debatēm bija arī politisks fons – Ulmaņa autoritārais režīms paplašināja arhibīskapa pilnvaras. Rezultātā demokrātijas posms LELB bija ļoti īss, jo Ulmaņa režīmu nomainīja padomju vara, kura tāpat bija ieinteresēta varas centralizācijā baznīcā, lai varētu vieglāk to kontrolēt.³⁸ Pēc Otrā pasaules kara mācību par apustulisko sukcesiju LELB aprindās popularizēja E. Rumbas skolnieks Roberts Feldmanis. Daļēji pateicoties viņa ietekmei, LELB 1996. gada Sinode nobalsoja par izmaiņām Satversmē. Saskaņā ar

tām arhibīskaps ir ievēlēts uz mūžu (R. Feldmanis uzskatīja, ka arhibīskaps nav prezidents, kuru vēlē uz noteiktu laiku, un ka līdzšinējā prakse padara citas konfesijas spēcīgākas par luterāņiem).³⁹ Dažādi uzskati par sukcesiju ir arī Latvijas Evaņģēliski luteriskajā baznīcā ārpus Latvijas (LELBĀL). Bēgļu gaitās devušos arhibīskapu Teodoru Grīnbergu amatā bija ievēduši nevis bīskapi, bet vecākais amatā esošais prāvests (Kārlis Kundziņš seniors). T. Grīnberga pēcteča Kārļa Kundziņa amatā ievešana bija episkopāla, taču pašam Kundziņam tas nebija svarīgi. Drīzāk prominentu citu baznīcu vadītāju klātbūtnei konsekkrācijā bija praktiska nozīme – LELBĀL tas nozīmēja starptautisku atzīšanu un publicitāti.⁴⁰ LELBĀL ir parakstījusi anglikāņu-luterāņu Porvo vienošanos, kurā apustuliskā sukcesija ir viens no aspektiem, taču dokumentā diplomātiski tiek atzīts, ka *episkope* "dažādi iemiesojas un izpaužas visās mūsu baznīcā".⁴¹ Vienošanās teksta autori arī uzskata, ka sukcesija pati par sevi nav garantija baznīcas patiesumam.

Mūsdienu ekumeniskajā dialogā bieži tiek pieminēta svarīgā loma, kāda apustuliskai sukcesijai ierādīta anglikānismā, taču tas nav tik vienkārši, jo anglikāņu konfesionālā ticības apliecība "39 artikuli" neko nesaka par šo tēmu. Elizabetes I laika Anglijas baznīca gan saglabāja bīskapa amatu, taču sukcesijai nepiešķīra svarīgu nozīmi. Prasība, lai mācītājus ordinētu bīskapi, *Kopīgā lūgšanu grāmatā* parādījās tikai pēc pilsoņu kara – tās 1662. gada izdevumā.⁴² Jāņem arī vērā, ka apustuliskās sukcesijas definīciju spektrs ir plašs – sākot ar pieņēmumu par burtisku garīgā amata tālāknodošanu no apustuļiem līdz pat mūsdienām (vēsturiski nepierādāms uzskats) un beidzot ar sukcesiju kā mācības pēctecību un simbolisko saikni ar pagātni. Daļai protestantu apustuliskās sukcesijas ideja kalpo kā vienojošs aspekts sarunās ar katoļiem un pareizticīgajiem par redzamas vienības panākšanu nākotnē. Lai arī organizatoriska baznīcu vienotība būtu

³⁴ Bosch 2000, 375.

³⁵ Lauciņš 2015, 103.

³⁶ Rozenbergs 1936, 13.

³⁷ Maldonis 1996, 195.

³⁸ Par LELB un tās satversmi padomju laikā skat. Rozentāls 2017.

³⁹ Bitenieks 2018.

⁴⁰ Ozols 1978, 140–141.

⁴¹ Vienoti misijā un kalpošanā. Porvo kopīgais paziņojums 1995, 17.

⁴² Methuen 2010, 11–12.

pozitīvs sasniegums gan pragmatisku iemeslu dēļ (vienoti cilvēku un naudas resursi), gan kā simbols tam, ka kristieši spēj atnest nesaskaņas, tomēr šis koncepts pēdējos gadu desmitos tiek arī kritizēts. Tas pārāk koncentrējas uz baznīcu kā struktūru. Daļa protestantu teologu tā vietā runā par “atšķirību hermeneitiku” – evaņģēlijs vienmēr ticis skaidrots atšķirīgos kultūras kontekstos, tāpēc svarīgi nevis panākt vienotību, kurā visas baznīcas varētu iekļauties, bet atšķirības skaidrot kā pilnīgi leģitīmas un saglabājamās kristietības pamatu ietvarā.⁴³ Šāda pieeja ļauj izvairīties no kristietības sākumu idealizēšanas – mūsdienu pētniecības atzinumi liek mums runāt par pirmkristietību daudzskaitlī, nevis vienskaitlī. Tā arī atceļ uzskatu par to, ka kopīgai Svētā Vakarēdiena svinēšanai būtu vajadzīga vienota mācība vai vienota izpratne par garīgo amatu. Globālais kristiešu forums (*Global Christian Forum*) mūsdienās ir ekumenisks projekts, kas īsteno šo pieeju un iesaista arī tos kristietības novirzienus (virtni pentakostu un brīvbasnīcu draudžu apvienību), kuri ir skeptiski pret “oficiālo” ekumenismu un nevēlas būt piederīgi Pasaules Baznīcu padomei un līdzīgām organizācijām. “Atšķirību hermeneitikas” problēma ir, ka nav viegli definēt, kas ir kristietības pamati, it īpaši mūsdienās, kad sarkanās līnijas konfesiju starpā un spriedzē starp frakcijām to iekšienē skar nevis izpratni par vēsturiskām ticības apliecībām, bet ētiku (homoseksualitāte, aborti utt.).

Nobeigums

Protestanti nav vienmēr apzinājušies protestantisma pamatideju tālejošās konsekvences – indivīda brīvība, pārrāvuma starp sakrālo/profāno atceļšana, vispārējā priesterība. Tomēr protestantisma vēsture ir pretrunīga – līdzās atbrīvošanās centieniem pastāvējušas un turpina eksistēt “konservācijas” tendences, atbalstot klerikālismu un *status quo* pašā baznīcā un sabiedrībā. Kā raksta vācu luterāņu teologs

Volfharts Pannenberg (*Wolfgang Pannenberg*), “kļūda ir pašā idejā par kārtību. Kristīgajā ētikā jāvalda nevis idejai par kārtību, kura jāsauglabā, bet idejai par pārmaiņām”.⁴⁴ Svētā Vakarēdiena elementu ielikšana dievgaldniekiem mutē – Latvijā saglabājusies tradīcija, kura agrāk luterānismā bija sastopama arī citviet, ir atgādinājums nekoncekvencei – tiek runāts par vispārējo priesterību, tomēr negarīdznieki tiek uztverti kā pasīvi saņēmēji, nevis kā tādi, kuru kristība simboliski uzskatāma par pirmo ordināciju kalpošanai.⁴⁵

Klerikālisms un ar to saistītā slepenības atmosfēra, kura cenšas baznīcas dzīves problēmas saglabāt šaurā reliģiskās elites lokā, kaitē pašai baznīcai. Nesens sāpīgs atgādinājums par to bija Anglijas baznīcai, kur atklājās virkne fakti par bērnu seksuālo izmantošanu. Kā secina teologs Martins Pērsijs (*Martyn Percy*), izrādījās, ka visauglīgākā vide šādiem pārkāpumiem ir nevis liberāli, kurus parasti vaino morālā pagrimumā, bet anglokatoļu tradicionālisti un konservatīvie evaņģelikāļi, kuru teoloģijas sekmēja garīgā amata pārliecīgu sakralizāciju.⁴⁶ Tradicionālā Romas katoļu un protestantu augstbasnīciskā spārma pieeja interesantā kārtā pārklājas ar daudzu evaņģelikāļu, un it īpaši harismātu, uzskatu par mācītāja kā Dieva svaidīta cilvēka īpašo lomu. Šādu ideju atskaņas jaušamas 2018. gadā publicētajā *Laju aicinājumā LELB garīdzniekiem*, kurā garīdznieku un laju attiecības salīdzinātas ar vecāku un bērnu attiecībām.⁴⁷

Pretstatā iepriekš minētajam, reformācijas atcere plašākā nozīmē mūs izaicina domāt pašiem, neromantizēt pagātni (vienalga, reliģisku, valstisku, etnisku vai citu), nebaidīties apšaubīt autoritātes, pat ja, kā Luterā gadījumā, riskējam būt apdraudēti un nepopulāri.

⁴⁴ Pannenberg 1977, 132.

⁴⁵ Ideja par kristību kā pirmo ordināciju nav sveša arī teologiem ārpus protestantisma. Pareizticīgo teologs Nikolajs Aksakovs (*Николай Аксаков*) 20. gs. sākumā rakstīja: “Būt lajam jau ir baznīcas kalpošanas pakāpe [...] Nošķirumi lajs un klērs ir nosacīti, nevis absolūti.” Aksakov 2000, 226.

⁴⁶ Percy 2018.

⁴⁷ Laju aicinājums LELB garīdzniekiem.

⁴³ Heller 2016, 14.

VĒRES

- Aksakov, N. (2000) *Predanie cerkvi i predanija školy*. Moskva : Izdatel'stvo Svjato-Filaretovskoj vysšej pravoslavno-hristianskoj školy.
- Articles of Religion. Pieejams: http://anglicansonline.org/basics/thirty-nine_articles.html (17.11.2017.).
- Augsburgas ticības apliecība. Pieejams: http://www.lēlb.lv/lv_old/?ct=augsburga (17.11.2017.).
- Bagchi, D.; Steinmetz, D. (2004) Introduction: The Scope of Reformation Theology. *The Cambridge Companion to Reformation Theology*. Bagchi, D.; Steinmetz, D. C. (ed.). Cambridge : Cambridge University Press.
- Berger, P. (2004) *Questions of Faith: A Skeptical Affirmation of Christianity*. Oxford, Malden : Blackwell Publishing.
- Bitenieks, V. (2018) E-pasts Valdim Tēraudkalnam (10.08.2018.).
- Bonhoeffer, D. (1962) *Ethics*. New York : The Macmillan Company.
- Book of Common Prayer. Pieejams: <https://www.churchofengland.org/prayer-and-worship/worship-texts-and-resources/book-common-prayer/catechism> (28.06.2018.).
- Bosch, J. D. (2000) *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Maryknoll : Orbis Books.
- Burke, P. (2016) *Hybrid Renaissance: Culture, Language, Architecture*. Budapest : Central European University Press.
- Canta, J. A. (2017) Poll: Most Protestants and Catholics believe faith and works are necessary for salvation. Pieejams: <https://www.americamagazine.org/faith/2017/08/31/poll-most-protestants-and-catholics-believe-faith-and-works-are-necessary> (07.05.2018.).
- Communion in Growth: Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry (2017). Pieejams: [http://sakasti.evli.fi/julkaisut.nsf/52AB5FD3592D6340C22581C600366726/\\$FILE/Nettiin%20Communion%20in%20Growth.pdf](http://sakasti.evli.fi/julkaisut.nsf/52AB5FD3592D6340C22581C600366726/$FILE/Nettiin%20Communion%20in%20Growth.pdf) (28.05.2018.).
- Congar, Y. (1965) The Church: The People of God. *Concilium* 1, 7–19.
- Coriden, J. (1997) *The Parish in Catholic Tradition: History, Theology and Canon Law*. Mahwah : Paulist Press.
- Donovan, V. J. (2009) *Christianity Rediscovered*. London : SCM Press.
- Ellingsen, M. (1988) *The Evangelical Movement: Growth, Impact, Controversy*. Minneapolis : Augsburg Publishing House.
- Heller, D. (2016) Dia-Logos Reflections on Different Forms of Inter-Christian Dialogue and Their Possibilities. *Pathways for Ecclesial Dialogue in the Twenty- First Century: Revisiting Ecumenical Method*, Chapman, M. D.; Haar, M., ed. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Joint Lutheran-Catholic Statement on the Reformation. Pieejams: <http://50500.lca.org.au/joint-statement-on-the-reformation/> (07.05.2018.).
- Kärkkäinen, V. M. (2002) *An Introduction to Ecclesiology: Ecumenical, Historical and Global Perspectives*. Downers Grove : InterVarsity Press.
- Klīve, V. (1983) Luterāņu baznīcas nākotne. *Ticības spēkā: Lutēri, luterānisms un luterāņu baznīca dzimtenē un pasaulē*. LELBA Apgāds.
- Laju aicinājums LELB garīdzniekiem. Pieejams: http://www.lēlb.lv/lv/?ct=lēlb_zinjas&fu=read&id=2270 (29.04.2018.).
- Lauciņš, V. (2015) *The Right Man in the Right Place: The Role of Kārlis Irbe (1861–1934) in the Formation and Development of the Evangelical Lutheran Church of Latvia, 1916–1928*. Authors's publication.
- Leith, J. ed. (1982) *Creeds of the Churches: A Reader in Christian Doctrine from the Bible to the Present*. Louisville : John Knox Press.
- Luters, M. (1996) *Lielais katehisms*. Rīga : Luteriskā mantojuma fonds.
- Luters, M. (2011) *Apliecība par Kristus Vakarēdienu*. Rīga : Luterisma mantojuma fonds.
- Resources for the Week of Prayer for Christian Unity and throughout the year 2017. Pieejams: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/weeks-prayer-doc/rc_pc_chrstuni_doc_20160531_week-prayer-2017_en.html (08.05.2018.).
- MacCulloch, D. (2003) *The Reformation: a History*. New York, London, etc. : Penguin Books.

- MacCulloch, D. (2016) *All Things Made New: Writings on the Reformation*. UK, USA etc. : Allen Lane.
- Maldonis, V. (1996) *Evaņģēliskā dogmatika*. Rīga : Klints.
- Mārtiņa Lutera 95 tēzes. Pieejams: <http://www.janabaznica.lv/luters/martina-lutera-95-tezes/> (21.02.2017.).
- Methuen, C. (2010) 'In the which the pure Word of God is preached and the Sacraments be duly administered': The Ecclesiology of the Church of England in the Context of the European Reformation. *The Hope of Things to Come Anglicanism and the Future*, Chapman, M. D. (ed.). London, New York : Mowbray.
- Ozols, A. (1978) Baznīcas vadītājs. *Kalpošana garā un patiesībā. Piemiņas grāmata archibīskapam Dr. K. Kundziņam*. Latviešu ev. lut. baznīca Amerikā, 125–152.
- Pannenberg, W. (1977) *Faith and Reality*. Philadelphia : The Westminster Press.
- Percy, M. Cricket, Elephants, Armies and other Analogies: The Church of England after IICSA. Pieejams: <https://modernchurch.org.uk/downloads/send/32-articles/895-cricket-elephants-armies-other-analogies-the-church-of-england-after-iicsa> (04.04.2018.).
- Repo, M. (2016) What Do We Mean by "Order"? A Lutheran Perspective. *Towards Closer Unity: Communion of the Porvoo Churches 20 Years*, Fagerli, B.; Nathaniel, L.; Karttunen, T., ed. Porvoo Communion of Churches, 132–143.
- Rozenbergs, P. (1936) Garīgais amats. *Ceļš* 1, 10–19.
- Rozentāls, L. (2017) *Izdzīvošana: sinodālais pārvaldes princips Latvijas Evaņģēliski luteriskajā baznīcā 1948.–1984. gadā*. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds.
- Schillebeeckx, E. (1985), Ministry in the Church. *The Schillebeeckx Reader*: Schreiter, R., ed. New York : The Crossroad Publishing Company.
- The Baptist Confession of Faith (1689). Pieejams: https://reformed.org/documents/index.html?mainframe=https://reformed.org/documents/baptist_1689.html.
- Unitatis Redintegratio. Pieejams: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19641121_unitatis-redintegratio_en.html (03.07.2017.).
- Vehementer Nos. Pieejams: http://w2.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_11021906_vehementer-nos.html (17.11.2017.).
- Vienoti misijā un kalpošanā. Porvo kopīgais paziņojums (1995) Rīga: Klints. Pieejams: http://www.sieviesuordinacija.lv/docs/1092/Vienoti_Misija_un_Kalposana_Porvu_dok.pdf (10.08.2018.).
- Walking Together on the Way: Learning to Be the Church – Local, Regional, Universal. An Agreed Statement of the Third Anglican–Roman Catholic International Commission (ARCIC III). Pieejams: http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/chrstuni/angl-comm-docs/rc_pc_chrstuni_doc_20180521_walking-together-ontheway_en.pdf (10.08.2018.).
- Ward, K. (2007) *Re-thinking Christianity*. Oxford : Oneword.

Summary

Valdis Tēraudkalns

Reformation: New Understanding of the Church

This article demonstrates how the Reformation developed a new ecclesiastic perspective. It is a model of the church that is pluralistic and, decentralized and closes the gap between the secular and the sacred. In this model, everybody has a vocation in life, not only the clergy. Plurality also has consequences for ecumenism, because alongside striving for visible unity there is also the model of hermeneutics of difference that does not perceive the organizational unity as a necessary goal of ecumenical dialogues. There is a historical argument for this perspective, since we can talk about early Christianity only in plural, not singular. Protestant churches also often have not realized their radical roots. Clericalism and support for status quo in society and in the church often have characterized and many Protestant churches and continue to do so. Some of the customs still preserved in the Lutheran Church in Latvia, like placing the sacred elements of Communion in the mouth of the communicant, are reminders of inconsequence of laity and turns them into passive receivers, rather than people equal with clergy, who differ from them only by having different functions. In fact, both have received their first ordination in baptism.